Ticarette aynı cins malları değiştirme

Manisa’dan Atilla Böyür: “Kuyumcuyum. Bizler hurda altını alıyoruz; yerine yeni modelden aynı gram (işçiliksiz) altın veriyoruz ve fark alıyoruz. Aldığımız fark câiz midir? Câiz değilse, bu ticâretin ve bu işlemin câiz şekli nasıl olmalıdır?”

Söz, Allah Resûlü’nün (asm):

* Ebû Sâlih (ra) anlatıyor: Ashabtan birisi:
“Yâ Resûlallah! Kötü hurmamızı iyisiyle değiştirirken verdiğimiz kadar alamıyoruz. Fazla verelim mi?” diye sordu. Resûl-i Ekrem Efendimiz (asm):
“Kötü hurmayı parayla sat. Onun parasıyla iyi hurma al” buyurdu.1
* Ebû Hüreyre (ra) anlatıyor: Resûlullah Efendimiz (asm) Hayber haracını toplamak üzere bir adam görevlendirmişti. Adam oradan hep iyi cins hurma getirince, Resûl-i Ekrem Efendimiz (asm):
“Hayber’in hurması hep böyle mi?” buyurdu. Adam:
“Hayır yâ Resûlallah! Topladığımız kötü hurmadan iki ölçek verip bundan bir ölçek ve üç ölçek verip iki ölçek alıyoruz” deyince Resûl-i Kibriyâ Efendimiz (asm):
“Böyle yapma! Önce karışık hurmayı sat. Sonra onun parasıyla iyi hurma al” buyurdu.
* Ebû Saîd el-Hudrî (ra) anlatıyor: Resûlullah’a (asm) iyi cins sulak yer hurması getirdiler. Halbuki Resûlullah’ın (asm) hurmalığı kıraç yerdeydi. Sulanmıyordu. Hazret-i Peygamber (asm):
“Bu getirdiğiniz hurma nereden?” buyurdu. Getirenler:
“Bu hurmanın bir ölçeğini iki ölçek hurma ile değiştirdik” dediler. Allah Resûlü (asm):
“Böyle yapmayın. Bu sahih değildir. Fakat hurmayı satın. Onun parasıyla bu hurmadan ihtiyacınız kadar alın” buyurdu.
* Ebû Saîd el-Hudrî (ra) anlatıyor: Resûlullah (asm) zamanında hurmamızın cinsi iyi değildi. Ondan iki ölçek verip, iyisinden bir ölçek alıyorduk. Hazret-i Peygamber (asm) bunu duyunca:
“İki ölçek hurmayı bir ölçek hurmayla, iki ölçek buğdayı bir ölçek buğdayla ve bir

dirhem saf gümüşü iki dirhem karışık gümüşle değiştirmek câiz değildir” buyurdu.
* Ebû Saîd (ra) anlatıyor: Bilâl (ra) Resûl-i Ekrem’e (asm) iyi cins Berni hurması getirdi. Hazret-i Peygamber (asm):
“Bu nedir?” buyurdu. Bilâl (ra):
“İki ölçek kötü hurma karşılığında bundan bir ölçek aldım” dedi. Allah Resûlü (asm):
“Olmaz! Bu fâizin tâ kendisidir! Buna yaklaşma!” buyurdu.2
Yukarıdaki rivâyetler gösteriyor ki: Aynı cins malları—kötüsü, iyisi diyerek—bire iki, ikiye üç gibi farklı ölçeklerde takas yapmak câiz bulunmuyor. Çünkü burada malı iyi olanın “aldatması” veya “gereğinden fazla alması” söz konusu olabiliyor.
Nitekim, kötü mal ve iyi mal piyasaya sürüldüğünde her birisinin “kaça satılacağı” müşteri ile satıcı arasındaki pazarlık ve anlaşmaya bağlı bulunmaktadır. Bazan iyi mal satıcısı indirim yapar ve neredeyse kötü mala yakın bir fiyatla satış yapabilir. Buna karşılık bazen de kötü mal, rayicinin (piyasa değerinin) de üstünde—aldatma olmaksızın—yerini ve alıcısını bulur ve iyi bir fiyata satılabilir. Satıcı ile alıcının bu muhayyerliğini öldüren “aynı cins mallarda üste fark vermeli takas işlemi” bu açıdan doğru değildir. Aynı cins mallarda takas yapılacaksa, “başa baş” yapılmalıdır. Eğer başa baş yapılmayacaksa, onun malı, üzerinde anlaşılan bir fiyata satın alınmalı; yerine kendi malını, yine üzerinde anlaşılan bir fiyata satmalıdır.
Yani, Allah Resûlü (asm) eldeki malın—rayici ne ise—satılmasını, sonra onun parasıyla—yine rayici ne ise—aynı malın daha iyisinin satın alınmasını emir buyurmuştur. Alışverişin bu şekli câizdir ve helâldir.

Bu durumda, kuyumcuların; hurda bileziği râyici ne ise, üzerinde pazarlık ve sâir usullerle anlaşarak satın alması ve parasını ödemesi; sonra, aynı müşterisi dilerse ve kendisinden yeni model altın almak isterse, işçilikli veya işçiliksiz elinde bulundurduğu modellerden yine rayici üzerinden—üzerinde anlaşmaya varılan fiyatla—satması câiz bulunmaktadır. Böyle bir alış veriş helâldir.
Her ne kadar altın piyasasında:
1- Hurda altının alış fiyatı belli;
2- İşçilikli veya işçiliksiz yeni model altınların satış fiyatı ayrı ayrı belli,
3- Hurda altına nispetle; yeni model altına yeniden—az da olsa—emek verilmiş ve alın teri değeri kazandırılmış olsa da:
Hurda altınla yeni model altını takas yapıp, birkaç gram fark alma veya üste para alma işleminde; alınan fark ve fazlalık, yukarıdaki ölçülere aykırı düşmektedir.
Bu aykırılığı bertaraf etmek ve alışverişte sünnet-i seniyyeye uymak için;
1- Hurda altını para ödeyerek satın almalı,
2- Sonra müşteri dilerse yeni model altını ayrıca ve az önceki satın alma işleminden bağımsız olarak satmalıdır.

Cenâb-ı Hak cümlemizi helâl kazançtan ayırmasın. Âmîn.

Dipnotlar:

1- Nesâî, Büyû’, 40;
2- Son dört hadis, Nesâî, Büyû’, 41’de kayıtlıdır.